

ОЧЕРКЛАР

НУРЛИ ИЗЛАР

Куёш борлиққа кучсизгина нур таратиб, ётоғидан бош кўтарди. Тепалик ёнбагрию сайхонликни қоплаган лолалар куёш нурларидан янада оловланди. Бундай манзарага кўз тикиш, табиийки, кишининг баҳри-дилини очади. Шу асно у табиат сеҳрига меҳр билан боғланиб қолади, беихтиёр.

Худди ана шу меҳр ҳали ширин уйқунинг таъсиридан қутулолмай кўзларини ишқалай-ишқалай ўтовдан чиққан йигитчани лолазор томон бошлади. У бир зум тўхтаб атрофга боқди, куёшга, беғубор осмонга нигоҳ ташлади. Тоғлару қир-адирлар ҳам қочиб қутулолмади унинг нигоҳидан. Тепалик чўққисидаги бир туп лолага кўзи тушдими ёки шу тепаликка чиққиси келдими, ишқилиб, шу томон одим ташлади. Оёқ яланг эди. Оёқлари остидаги сирпанчиқ қумлар упи тепаликка чиқишига тўсқинлик қилар, ҳар бир қадам ташлаганида пастга томон сирғалаверарди. Излари зумда қум остида қолаверарди...

Онасининг “Ердан, хув, Ердан, кел болам, чойингни ич!”, деган овози келди. Хиёл тўхтаб, орқасига ўгирилди ва “ҳозир” дегандек, кўли билан ишора берди. Сўнгра тепаликка — гул ёнига чўккаларкан, табиатнинг яна бир мўъжизасидан лол қолди. Кўрсичқон инининг оғзи шу бир туп лолага тўғри келгану гулни нобуд қилишга “кўзи” қиймаганми, тупроқни гулнинг икки томонига чиқариб ташлаган. Гўёки гул инга соябон. Уй “қуриш” эса давом этапти.

Йигит жимгина кузата бошлади. Кўрсичқон тумшуғи, орқа оёқларини ишга солиб, навбатдаги қумни гулга зиён етказмай ён томонга чиқарди. У қандайдир хавфни сезди шекилли, инига кирди, сўнг оҳиста бошини чиқариб, “қулоқ” солди. Сўнгра “Бекорга ҳаликсирамаган эканман”, дегандек тезда ўзини ичкарига урди.

“Шу кўрсичқон ҳам сенинг меҳрингга ошино бўлибди-да”, деган хаёлда йигитча ҳали шудринглари куёш нурида йилтиллаб турган гулни кафтлари орасига олди. Тавоф қилгандек шудрингли қўлларини юзларига суйкади. Худонинг бугунги кунига ҳам шукрона айтаркан, бир зумда миясини турли ўй-хаёллар чулғади. Ким билади, унинг тақдирига табиат қўриқчисими ёки чорвадорлик ёзилган? Отасининг қўлидан таёқни оладими, униб-ўсган шу яйловда яйраб-яшайдими ёки овулдошларига маориф-маданият келтирадими? Чорва ортидан отаси кам бўлмаган ҳарқалай, етти фарзанд тарбияляпти. Оила тўкин-сочин.

– Чўпонлик қиламан, – беихтиёр овоз чиқарди. Ичида эса бошқа нидо: “Йўқ, бўлмайди!”

Шу пайт овул оралаб “кино” машинаси кетаётганига кўзи тушди. “Киночилик ёмонми?” – хаёлидан лип этиб шу фикр ўтди.

Ўсмирнинг ўй-хаёлларини ўғирлаб, орзуларини эргаштирган киночиликнинг ҳам ўша даврда ўзгача завқ-шавқи, обрў-эътибори бор эди. Радио, телевизор, ҳатто оддийгина асфальт йўл ҳақида ҳам ҳеч ким, ҳеч нарса билмасди. Болалару катталар ойлаб орзиқиб кутадигани кино эди, холос. “Кино мошин” кўринса бўлди, овулда байрам эди шу кун. Болалар киночини ўраб олишар, киночи нима иш буюрса – қутини машинага элт, тушир, буёққа қўй, у ёққа қўй, дея берган топшириқларини бажонидил бажаришарди. Ҳатто, киночи кўноқ бўлган хонадон гўёки сийлангандек бахтиёр бўларди. У киноларни тушунтириб борарди. Бир қўйилганда олдин киножурнал, сўнг иккита бадий фильм намойиш этиларди. Кўпчилик болалар кинони қанчалик орзиқиб кутмасин, ярмигача аранг кўриб, она-оталари тиззасига бош қўйгунча уйқуга кетишарди...

Ердан киночиликка қизиқди. Ҳатто, киночидан кино апаратыга қандай қилиб ленталарни ўрашни қунт билан ўрганди. Бир қараганда ўша даврда бу иш ҳам мураккаб эди. Лентани ўрнатиш ва бир неча жойдан айлангириб ўтказиш, сўнг аппарат қопқоғини ёпиб, ғалтакни айлангириб, апаратыни ҳаракатга келтириш, экранга нур ва тасвирини тушириш ҳар бир болага завқ бағишларди. Шубҳасиз, дилида киночи бўлишни орзу қиларди. Бу туйғу Ердан дилида ҳам куртак отарди...

Қуш учса қаноти, одам юрса оёғи куядиган, тоғу тошлардан безак таққан Қизилқумнинг бепоён чўлу биёбонларида умргузаронлик қилиш осонмас. Қаҳратон қишда, жазирама ёзда юрт равнақи, халқ фаровонлиги йўлида жонини жабборга бериб яшашнинг ўзи бўлмайди. Барча қийинчиликларга елка тутиб, мардлик, фидойиликда ибрат бўлган, бўлаётган бағри кенг кишилар билан учрашсанг, даврасида бўлсанг яйрайсан, тасаннолар айтасан. Ҳа, уларга бундай сабр-бардош, матонат авлодларидан ўтган. Ҳар бир ота-она ўзидан қолаётган зурриёдини бақувват, соғлом бўлиб ўсиши, шу муҳитга чидамли бўлиши йўлида бор куч-қудратини сарфлайди. Ана шундайлардан бири Норбой оға эди. У падари бузруквори Медет бободан сўнг чорвадорлар оиласи сулоласини давом эттирди. Испанқудуқни макон этди. Беш ўғил, икки қизни тарбиялаб вояга етказди. Кўпчилик фарзандлари ота изидан борди. Катта ўғли Аяп ўқиди, маълумотли мутахассис бўлди. Кўп йиллар Женгелди ширкат хўжалигида йўриқчи, директор бўлиб хизмат қилди. Ҳукумат мукофотларига сазовор бўлди, обрў-эътибор топди.

Ердан эса... Унинг йўли чорвачиликдан айри тушди. Учтепада бешинчи синфгача ўқиди. Женгелдидаги ўрта мактабни тугатгач, мақсадини отасига билдирди. Норбой оғанинг ҳам дилида фарзандлари ўқиб, турли касб эгалари бўлишлари илинжи йўқ эмасди. Каттаси ўқиб, йўлини топди. Бироқ, у шу ердан кетмади. Чўлда хизмат қилаяпти. Норбой оға Ерданнинг ҳам кўнглига қаради. “Майли, болам, биздан ҳам киночи чиқса чиқсин-да”, деб розилик берди. Ҳа, отахон ўғлига оқ фотиҳа берганда, уни ҳали катта дўхтир бўлиб, вилоят ва республика миқёсида обрў-эътибор қозонишини қаёқдан биларди...

Испанқудуқ—Учтепа—Женгелди—Конимех ўспирин йигит билган, кўрган макон эди. Киночи бўлиб, юртига кино санъатини олиб киришни дилига жо қилган Ердан азим Тошкентга қараб йўлга тушди. Техникумни тугатгач, Тошкентда бир оз ишлади. Соҳани чуқур эгаллашга интилди. Ундаги интилувчанлик, ҳар бир ишга ўта қизиқувчанлик билан ёндашиш хислатлари касбини мукамал эгаллашга олиб келди. Бу Навоий шаҳрида ишлаган кезларида яққол намоён бўлди.

Тақдир ўйини унинг ҳаётида бурилиш ясаганини изоҳлаб, воқеани давом эттирсак ноўрин бўлмас. Бу “ўйин”га ҳам баъзилар “киночидан дўхтир чиқаркан-да”, дея истехзоли қараш қилдилар. Ким нима деган бўлса дегандиру, бироқ “Қизилқум бағрида истиқомат қилаётган одамлар соғлигини муҳофазалашда ерлик ёшлардан шифокорлар тайёрлаш”га ҳукумат эътибор қаратди ва кўплаб иқтидорли, ҳаракатчан ёшлар сафидан Ердан ҳам ўрин олди. 1959 йилда Самарқанд Давлат тиббиёт институти талабаси бўлди. 1965 йилда киндик қони тўкилган Конимех заминига шифокорлик дипломи билан кириб келди. Шифокорлик фаолияти бошланди...

* * *

Дарвоқе, 60-йиллар бошида Қизилқумда тиббий хизматнинг аҳволи қандай бўлган? Чўл ҳудудида деярли шифокорнинг ўзи йўқ эди. Бироқ, касаллик кўп. Турли касалликлар кенг тарқалган бўлиб, кўплаб болаларнинг умрига зомин бўларди. Ширкатларнинг марказий қўрғонларида биттадан фельдшер хизмат кўрсатарди. Баъзан бу ҳам йўқ эди. Тасаввур қилинг, ўртадаги хўжаликда бир фельдшер бўлмаса, беморга юз чақиримлар масофа босиб шифокор изланарди. Иложсизликдан маҳаллий “табиб”, қушночлар хизматидан ёки мол дўхтирдан нажот кутардилар. Туман марказига беморни олиб келиш ва олиб кетиш эса у вақтларда минг машаққат эди.

Чўл ҳудудларида истиқомат қиладиган аҳолининг саломатлигини муҳофаза қилишда асосан учта масалага алоҳида эътибор қаратилди: Биринчи галда соҳанинг моддий техника базасини яратиш, тиббий иншоотлар қуриш ва уни малакали шифокорлар билан таъминлаш, бирламчи звеноларни ташкил қилиш ҳамда доимий ёрдам кўрсатиш. Бу йўналишлар вазирлик диққат марказида бўлиб, муҳим қарорлар қабул қилинди. Юқорида тилга олганимиздек, дастлабки қувончли натижалар сирасидан ўрин олган воқеа 1965 йилда 5 нафар тиббиёт ходими (маҳаллий кадрлар) Конимех тиббиётининг турли тармоқларида иш бошлаганидир. Ўрта тиббий ходимлар етишмаслигининг олдини олиш мақсадида “Қизил ярим ой” жамияти томонидан икки йиллик курслар очилди. Бу бугунги кунда вилоятда фаолият

кўрсатаётган замон талабларига жавоб берадиган иккита коллежнинг илк дебочаси эди.

Конимех туманида 1968 йилдан тиббиёт соҳасида ривожланиш бошланди. Соҳани шифокорлар, ўрта тиббиёт ходимлари билан таъминлаш яхшиланди, фельдшерлик- акушерлик пунктлари ташкил этилди, улар дори-дармон, зарур асбоб-ускуналар билан таъминланди, туман маркази билан алоқа изга туша бошлади. Вертолёт, самолётга эга бўлган санавиация ташкил этилди.

Қийин жараёнда ишлаш Ердан Норбоев ва унинг шифокор тенгдошлари зиммасига тушганди. Катта, қайноқ ҳаёт қозони уларни чиниқтирди, кўп нарсага ўргатди. Шу билан бирга чўл шароитининг тиббиёт тажриба мактабига асос солинди. Фидокорона меҳнати, касбини ардоқлаши, асосийси, юртни, халқни севиши, беморга меҳрию ширин тил, одамийлиги билан муомала-муолажа қилиши ёш шифокорга обрў-эътибор келтира бошлади.

Эл-юрт ташвиши билан яшаш, унинг оғирини енгил қилишдек шарафли иш пешанасига ёзилганидан ва бу бахт эканлигидан сурур ва гурур ичида яшаётган Ерданга тақдир худди шундай умр йўлдошини дуч қилди. Хонзода Мўминова касби фтизитор шифокор эди. Хонзода чўл ҳудудида энг кўп тарқалган сил касаллигининг олдини олишга астойдил киришди. Овулларда, хонадонларда бўлди. Касалликнинг келиб чиқиш сабабларини ҳар бир кишига чуқур тушунтиришга интилди. Сил касалликлари диспансерининг бош шифокори сифатида ҳам даволаш билан бирга касалликни тарқалмаслиги учун чоратadbирлар кўрди ва қаттиқ назорат ўрнатди. Узоқ овуллардан келиб, даволаниб кетган кишилар доимо шифокорлар назоратида бўлди. Уларнинг мақсади бир кун бўлса ҳам инсон умрини узайтириш ва уларни узоқроқ яшашини таъминлашга қаратилди.

Ердан Норбоев бош шифокор ўринбосари сифатида ташкилий ишларга, кадрлар малакасини оширишга алоҳида эътибор қаратди. Ҳар бир тиббиёт ўчоғининг қаерда жойлашганини, у ернинг шарт-шароитига мос билимга эга бўлган қандай шифокор зарурлигини доимо назарга оларди. Натижада касаллик камая бошлади.

Ёш шифокордаги интилиш, салоҳият, муомала-муносабат вилоят соғлиқни сақлаш тизими мутахассислари, раҳбарлари

назарига тушди. 1976—1982 йилларда Бухоро вилояти (1982 йилгача Кармана, Конимех, Қизилтепа туманлари Бухоро вилояти таркибида бўлган) соғлиқни сақлаш бошқармаси бошлиғининг умумий ишлар бўйича ўринбосари вазифасида ишлади. Бу ташкилотчилик, талабчанлик, ишбилармонликни талаб қиладиган оғир соҳа эди. Ердан Норбоев мустаҳкам ирода, катта қобилият эгаси эканлигини кўрсатди. Унинг бевосита раҳбарлигида вилоят тиббиётининг моддий техника базаси яратилишида кўп ишлар қилинди. Бухоро вилоят касалхонаси, тери-таносил касалликлари диспансери, санитария-эпидемиология станцияси, юқумли касалликлар шифохонаси ва руҳий касалликлар диспансери, туғруқхона, болалар касалхонаси, Қизилтепа, Навоий (ҳозир Кармана) ва бошқа туманларда касалхоналар, поликлиникалар, дорихоналар, Моҳи Хосса санаторийси қурилишига бош-қош бўлди. Абу Али ибн Синонинг 1000 йиллиги юбилейи муносабати билан Афшона қишлоғи қайта қурилди ва шу ерда биринчи бор қишлоқ врачлик амбулаторияси биноси қурилиб, фойдаланишга топширилди. Тўғриси, ўша даврда қишлоқда тиббиёт маскани қурилишини вазирликда ҳам унчалик хушлашмасди. Бироқ бошқарма бош шифокори Шавкат Фуломович Йўлдошевнинг бу борада саъй-ҳаракати катта бўлди. Натижада, қишлоқларда кўплаб қишлоқ врачлик амбулаториялари фаолият кўрсата бошлади...

* * *

— Суҳбатимизга шу ерда нуқта қўямиз. Кейинги сафарга ҳам гап қолсин-да, — деди Ердан оға кулиб. Сўнг гап тамом дегандек, эшик томонга қараб, — Хонзода, опке, — деди...

Дарҳақиқат, юқоридаги воқеаларни ўз ичига олган Ердан оға билан бўлган суҳбатимиз 2002 йилнинг 5 июнида бўлиб ўтганди. Тиббиёт ходимлари касб байрами муносабати билан вилоят тиббиётининг отахони, жонкуяр шифокорнинг суратини газетада чоп қилиш мақсадида Жумамурот Мирзаев билан туман марказий шифохонасига боргандик. Ердан оға эса бизни қўярла-қўймай хонадонига бошлаганди...

— Навбатдаги суҳбат таътилдан қайтгач бўлади. 1982 йилдан сўнгги ишлар ва ҳаётимдаги чуқур хотираларни жазасан, — деди Ердан оға омонлаша туриб.

Алқисса, суҳбатимиз роппа-роса уч ойдан сўнг давом этди. Телефонда учрашиш вақти келишиб олингач, Ердан оға тўппа-тўғри уйга келишни тайинлади.

Учрашдик. Конимех бош шифокорининг кайфияти жуда баланд эди. Хушчақчақлик, болаларча соддалик билан бизни қарши олди.

— Таътилда Қорақалпоғистонда, Қозоғистонда бўлдим. Оғайниларни кўриб қайтдим. Мен ҳақимда китоб жазаётганингни айтдим, — деди завқ билан.

* * *

1982 йилда Навоий вилояти ташкил этилди. Иззат Раҳматович Фуломов вилоят соғлиқни сақлаш бошқармаси бошлиғи, Ердан Норбоев биринчи ўринбосар этиб тайинланди. Ишни давом эттириш ва давом эттирганда ҳам янгидан ташкил этиш, қайта қуриш, жиҳозлаш сингари муҳим вазифалар кўндаланг гуарди. Бу юмушлар ечимининг асосий қисми ўринбосарнинг ташкилотчилиги, ишбилармонлиги билан чамбарас боғлиқ. Ердан Норбоев жараёнда вазиятни чуқур мушоҳада қилиб чиқди. Вилоят ҳудуди катта, масофа узоқлиги, аҳолининг тарқоқлиги, ичимлик сув камлиги муаммоларнинг бош сабабчиси эди.

Вилоятнинг ташкил этилиши барча қишлоқ ва овулларда тиббий хизмат кўрсатишнинг кўплаб ечимталаб масалаларининг бартараф этилишида муҳим босқич бўлди. Кичик қишлоқ ва участка касалхоналари, фельдшер-акушерлик пунктлари кенгайиб, болалар, ич касалликлари бўлимлари ташкил этилди. Кадрлар тайёрлашда аҳоли сони инобатга олинди ва маҳаллий кадрларга эътибор кучайтирилди. Шифохоналар машиналар билан таъминланди. Лабораториялар, кўчма лабораториялар иш бошлади. Кўчма лабораториялар Томди ва Конимех туманларидаги узоқ хўжаликларга қўл келди. Чорвадорлар йилига неча марта кўчса, лаборатория ҳам шунча марта кўчарди. 80-йилларда Конимех туманида тиббий хизмат кўрсатиш бир қадар яхшиланди. Касалхоналардаги ўринлар сони 470 тани ташкил этди. Ўринлар учун маблағ таъминоти йўлга қўйилди. Вилоят бўйича 1986 йилга келиб ўринлар сони 1433 тага ошди. Шифокор ва ўрта тиббиёт ходимлари билан таъминланиш даражаси кескин ўсди. 17 та

ФАП, 13 та дорихона, 3 та сут маҳсулотлари ошхонаси, 4 та жонлантириш бўлими, 17 та тиш даволаш, 18 та ЭКГ, 23 та физиотерапия, 17 та лаборатория, 4 та кардиология хонаси қисқа фурсатда қуриб битказилди. Амалга оширилган ишларни санаш... Буларнинг барчаси тиббий муассасаларнинг моддий техника базасини яратиш, кадрлар танлаш, жой-жойига қўйиш, ўқитиш, санэпидемиологик барқарорликни ташкил этиш, эмлаш, профилактик ишларни, санитария-тиббиёт маданиятини кенг тарғиб қилиш ва ошириш сингари муҳим тадбирларни оқилона, тўғри амалга оширилганлигининг самарасидир. Эришилган муваффақиятлар Ердан Норбоев ва ўша давр тиббиёти дарғаларининг фидойилигидан, ишни тўғри ташкил қилганликларидан далолатдир. Минг афсуслар бўлсинки, сўнгги қатағонлар вилоятнинг мард йигитлари қатори И. Фуломов, Э. Ботирбоев, Е. Норбоев, В. Абдулқодиров сингари эл соғлиги йўлида жонини камарбаста қилиб юрган шифокорларни ҳам четлаб ўтмади. Эл назаридаги бу шифокорлар бир муддат “депсинсалар-да”, ўзларининг юрт-халқ олдида айбсиз эканликларини меҳнатлари билан исботладилар.

Келинг, шу ерда қайғули, ҳаётнинг қора нуқталарига барҳам берайлик-да, Қизилқум тиббиёти тарихини ўзида мужассам этган Ердан оғанинг хотираларига қулоқ тутайлик.

“ҚИЗИЛҚУМ БЕЛБОҒИ”

Мамлакатни чорвачилик маҳсулотлари билан таъминлашда Қизилқум чорвадорларининг ўрни катта эди. Шу боис ҳукумат бу юрт чорвадорларига қулай шарт-шароит яратиш, маданий ҳаётларини тубдан яхшилаш чора-тадбирларини кўра бошлади. Ўша вақтда Ўзбекистон Марказий қўмитасининг биринчи котиби, ҳукумат раҳбарининг бевосита кўрсатмаси остида Қизилқум овул-қўрғонларини бир-бирига боғловчи йўл қурилиши бошланди. 70-йиллар бошларида Қизилқум бағрини “тилиб” ўтган Нурота—Томди—Зарафшон йўли ишга тушди. Қизилқум белбоғи, деб ном олган бу йўлнинг очилиш маросимида республика раҳбари ҳам иштирок этди. У Ердан Норбоев ва бошқа Қизилқумнинг фидойи йигитлари билан самимий кўришар экан: “Энди бу юртни янада обод қилиш,

халқининг саломатлигини сақлаш, фарзандларининг баркамол вояга етиши сизларнинг ватанпарварлигингизга, фидойилик билан ишлашингизга боғлиқ”, деганди.

Ердан оға республика раҳбари билан учрашганидан, яқиндан суҳбатлашганидан мамнун эди ва умрининг охиригача ҳам қизилқумлик чорвадорлар соғлигини муҳофаза қилиш йўлида бутун кучи, меҳру садоқатини бахшида этди.

МАТОНАТ

Сунами, трина, тўфонлар, қор бўронлари сингари табиий офатлар дунёни ларзага солиб турибди. Улар келтириб чиқарётган ҳалокатлар, ташвишларни телевидениеда кўриб, эшитиб, кишилар бошига ёғилаётган фалокатлардан хабардор бўлиб турибсиз. Худди ана шундай ҳолат 1968–1969 йил қишида қизилқумлик чорвадорлар иродасини синовдан ўтказди. Тинимсиз қор ёғиб туриши оқибатида қалин қор Қизилқумни ён-атрофдаги шаҳар, қишлоқлардан узиб қўйди. Одамлар ҳаётини сақлаб қолиш, жамоат чорвасини асраш учун Республика, вилоят раҳбарлари, ташкилотлари оёққа турди. Бухоро вилоят соғлиқни сақлаш бошқармаси бошлиғи Акрам Нарзиев бошчилигида тиббиёт ходимлари барча фельдшер-акушерлик пунктларида бўлишди, пулсиз тез ёрдам сумкалари тарқатилди. Энг узоқ Дўнгалак, Пахтакор, Испанкудук, Утемурод, Боймурод ФАПларида шифокорлар чорвадорлар билан елкама-елка туришди. Танклар, бронотранспортёрлар ёрдамида кўплаб кишилар ҳаёти, чорва сақлаб қолинди. Вертолётлар ёрдамида ҳар бир қўрага, уй томига дори-дармон, нон, озиқ-овқат, ёқич учун гишт, керосин ташланди. Ана шундай оғир дамларда Республика Министрлар Советининг Раиси вертолётда чўпонлар ҳузурига келди.

Ердан Норбоев ана шу кезларда қизилқумликларнинг иродаси мустаҳкамлигига, матонатига гувоҳ бўлганди ва тан берганди. Қийин шароитда, ўз ўтовида эмас, қўй кўрасида ҳар бир қўй-эчкини асраб қолиш учун тунларни тонгларга улашарди чорвадорлар. Ўз соғлиқларини, аҳвол руҳиятларини ўйламасдилар. Шифокорлар эса, улар билан деярли қадамба-қадам юришди. Ҳатто, улар қиш ўтгунча

ойлаб уйларига, фарзандлари ҳолидан хабар олиб қайтишга имкон тополмадилар. Қиш ҳақиқий матонат синови бўлганди ўшанда.

ВАБО ТАШВИШИ

Бу воқеа ўтган асрнинг 70—80-йиллари орасида бўлганди. Қарағатада вабо касали аниқланди. Оғир эпидемик вазият юзага келди. Вабога қарши курашда бутун жамоатчилик иштирок этди. Москва, Санкт-Петербург, Тошкентдан 96 нафар олимп-профессорлар келди. Касални аниқлаб, тарқалишининг олди олинишида фельдшер Фароғат Қўшбармақов ва участка шифокори Рустам Нурназаровнинг хизмати катта бўлди.

УКОЛ МАШМАШАСИ

Ўшанда Ердан Норбоев навбатчи эди. Вақт ярим кечадан ошган. Касалхона ҳовлисида шовқин эшитилди. Оғир касал келди, деган ўйда шифокорлар ёрдамга шошилишди. Дарҳақиқат, йигирматача одам гавдали, бақувват бир эркакни суяб келишяпти. Бемор кайфияти ниҳоятда тушкун аҳволда, нажот сўраётгандек, Ердан оғага мунгли нигоҳ билан боқади.

— Ҳаммасига мана бу айбдор, — дея беморни олиб келганлардан бири довдираб қолган кишини шифокорга рўбарў қилди ва қўшиб қўйди. — Агар у ўлса, бу ҳам соғ қолмайди.

Беморни текшира туриб, Ердан оға воқеа тафсилотларини суриштира бошлади. Беморнинг игна урилган терисига назар ташлади-да, чўл офтобида тобланиб, “пишиб” кетган терини икки бармоғи орасида қисиб кўрди. Сўнг, ранги ўчиб, минг бир ташвишлар гирдобиди турган фельдшерга юзланди.

— Шприцингни ол-чи?

У сумкасини ковлаб шприцни олиб, узатди. Ердан чироқ ёруғига тутди-да, бехос кулиб юборди. Унинг беғубор кулгисидан бемор ҳам, фельдшер ҳам хушёр тортишди.

— Эй, каллаварам, игна шприц ичига кириб кетган-ку, — дея фельдшерга юзланди.

— Йўғ-е, — дея бемор ҳам, фельдшер ҳам ўтирган ўринларидан бехос туриб кетишди. Аслида, воқеа бундай бўлганди: қоронғи тушиб қолган паллада, “бемор”нинг иссиғи кўтарилди, дея ўтовга фельдшерни чақиришди.

Атрофида “бемор”нинг оғайнилари зийраклик билан кузатишяпти. Фельдшер игнани бемор баданига урди, бироқ игна йўқолди...

Ваҳоланки, шприцнинг носозлиги туфайли игна қалин терига ботмай, шприц ичига ўтиб кетади. Бу ўтирганларнинг эътиборини тортди. Шунда бирови: “тамом, игна думбага кетди, энди у юраккача боради”, дея ваҳима қилиб юборди. Бирдан ғала-говур бошланди. “Бемор”нинг касали “хуруж” қилди, фельдшер шошиб-гангиб қолди. Бир зумда юк машинасига ўтиришиб, Қарағатанинг Чўнтивой қишлоғидан 100 километрдан ортиқ масофадан Конимехга қараб йўлга тушишди... Ваҳималар гирдобиди ўзини у дунёга кетаётгандек, ҳис қилаётган “бемор” бир зумда соғайди. У Ерданни кучоқлаб, “раҳмат сенга, мен соппа-соғман”, дея хайр-хушлашиб, оғайнилари билан ортга қайтди.

АКУШЕРКА ТАМАРА

Конимехда, Тамара Васильевна Романовани жуда қадрлашади. Кўп йиллик фидокорона хизматлари ҳукуматимиз томонидан муносиб тақдирланган. У оғир дамларда қизилқумликлар билан елкадош бўлди, кириб бормаган хонадони деярли қолмади. Минглаб оналарга ёрдам кўрсатди, доялик қилди.

...Ўшанда, Тамара чорасиз қолди. Аёлдан қон кетяпти. Нима қилиш керак? Телефон йўқ, тез ёрдам йўқ. Беморни эса Нурота шифохонасига элтиш зарур. Сарибелдан оз йўлми? Эндигина овулга кириб келган юк машинасининг хабарини эшитгач, ўша ёққа югурди. Ҳайдовчидан ёрдам сўради.

— Опажон, ҳозиргина, 500 километр юриб келдим. Бир суткадан бери ухлаганим йўқ, боролмайман, — дея ҳайдовчи ялинганнамо тихирлик қила бошлади.

Тамара қанча ялинса ҳам натижа бўлмади. У қайтиб келиб, милтиқ олиб яна ҳайдовчиникига борди. Уни чақириб, кўз ўнгида милтиққа иккита патронни жойлади.

— Шуни яхши бил. У аёл ўлим ҳолатида. Ёрдам берилмаса, она-бола нобуд бўлади. Нобуд бўлса, сен ҳам нобуд бўласан, нобуд бўлганинда ҳам жиноятчи сифатида, — дея дўқ-пўписага ўтди.

Ноилож ҳайдовчи машинани йўлга туширди. Тамара ҳайдовчи ёнида милтиқни унга қадаганча ўтирди. Ҳайдовчи: “опа милтиқни туширинг”, деса ҳам миқ этмади. Унинг фикри-ёди тезроқ шифохонага бориш, аёлни асраш эди. Аёл эса тобора ҳолсизланиб борарди. Кучли ҳаяжон Тамаранинг асабларини таранг қилган эди. Машина Нуротадаги туғуруқхона эшигига келиб тўхташи билан Тамара ҳушидан кетиб йиқилди.

Зудлик билан Конимехга Ердан Норбоевга қўнғироқ қилиниб, воқеа тафсилоти билдирилди. Ердан оға Нуротага етиб келди. Аёлнинг ҳам, чақалоқнинг ҳам, Тамаранинг ҳам ҳаёти сақлаб қолинди. Инсонга меҳр, касбга садоқат бундан зиёда бўладими?

ТУН. ЙЎЛДАГИ ТУҒУРУҚ

Ердан Норбоев санитария-эпидемиология станцияси бўлими шифокори Худойберган Очилов билан овулларга чиқишди. “Қизилқум” ширкат хўжалигининг Толдиқудуқ фермасида ҳомиладор аёлга зарур ёрдам кўрсатишга тўғри келди. Аёлни олиб алламаҳалда йўлга тушишди. Тунда, ярим йўлда аёлни тўлғоқ тутди. Туғуруқхонагача етиб боришнинг иложи бўлмади. Наилож, машина чироғи ёруғида туғуруқ ўтказишга тўғри келди. Ташвиш келса, кетма-кет келади, деганлари бежиз эмас экан. Туғуруқ амалга ошгач, аёлдан қон кета бошлади. Бу жуда хавфли эди. Керакли дори-дармон, асбоб-ускуна йўқ. Аёл борган сари мажолсизлана бошлади. Унга қон қуйиш зарур эди. Аёлдан қон гуруҳини сўрашганда, зўрға 3-гуруҳлигини пичирлаб айтди. Шифокорлар бир-бирига сўзсиз тикилишди. Нима қилиш керак. Шунда Худойберган Очилов таваккалдан бошқа йўл йўқлигини, қон гуруҳи аёлга мос тушишини, қон ўтказишни таклиф қилди.

Бу имкониятсиз иш эди. Бироқ, бошқа чора ҳам йўқ. Ўртада ҳаёт-мамот турарди. Аёлга тўғридан-тўғри қон ўтказилди ва туғуруқхонагача етиб келдилар. Бола ҳам, она ҳам асраб қолинди. Шифокорларни ҳаёт синовидан ўтказиб, дунёга келган бола “Қизилқум” ширкат хўжалигида катта мутахассис бўлиб хизмат қиляпти. У ўзининг ва онасининг ҳаётини сақлаб қолган шифокорларни ҳаётлик даврларида доимо сўраб турди.

Матонатли шифокорлардан бири И. Тўракулов қаҳратон қиш тунларидан бирида узоқ овулдаги чўпонларга ёрдам кўрсатиш учун боради. Оғир беморнинг ҳаётини сақлаб қолади. Бироқ ўзи бахтсизликка учраб ҳалок бўлади. Қизилқумликлар бу шифокор номини яхшилик билан ёдга оладилар.

ЗИЛЗИЛА

1976 йилдаги ер қимирлаши натижасида Газлида оғир вазият юзага келди. Бутун мамлакат, жумладан, Бухоро вилояти аҳли оёққа турди. Газлида аҳолини қутқариш отрядлари тузилди. Вилоят тиббиёт ходимлари отряди Е.Норбоев бошчилигида тузилган табиий офат рўй бергач, бир соат ичида воқеа жойига етиб келди. Зудлик билан 130 нафар тиббиёт ходими жабрланганларга ёрдам кўрсатишга киришди. Харобалар, тупроқ остида қолган минглаб одамлар қутқарилди, кўчма тиббий пунктларда тезкор биринчи ёрдам берилди. Шифокорлар туну кун тик оёқда бўлдилар. Эл бошига иш тушганда касбга, инсонийликка садоқат намуналарини кўрсатдилар.

1000 ЙИЛЛИК ТҶЙ ИШТИРОКЧИСИ

Буюк мутафаккир, тиб илмининг асосчиси Абу Али ибн Синонинг 1000 йиллик юбилейи дунё миқёсида нишонланиши қалбларга гурур, ифтихор бағишлади. Юбилейни ўтказиш учун пухта тайёргарлик кўрилди. Юқорида айтиб ўтилганидек, Ибн Сино таваллуд топган Афшона қишлоғи мутлақо янги чирой очди. Бу ерда катта қурилиш, ободончилик ишлари олиб борилди. Янги қишлоқ врачлик амбулаторияси, дорихона қурилди. Бу ишларда ҳам Е. Норбоев тиббиёт ходимларига, қурилиш ишларига бош-қош бўлди.

Е. Норбоев хотирасида муҳрланиб қолган яна бир воқеа — Эрондан Ибн Синога тегишли ҳужжатлардан нусха кўчириб келишдек хайрли ишда иштирок этганидир. Буюк табибнинг тасвири туширилган нишон билан тақдирланиши у учун катта бахт эди.

...Ердан оға Конимех тупроғида ўсиб-улғайган, юртга муносиб хизмат қилган кишилар билан доимо фахрланарди. Яхудо Утепов бир академик, иккита профессор, тўртта фан номзоди тайёрлади. Профессор Эркин Идрисов, (ТошМИ), Жуманазаров (Чимкентда) халқимиз саломатлиги йўлида самарали меҳнат қиляптилар.

* * *

1980 йилда Бутундунё соғлиқни сақлаш ташкилотининг конференцияси Олмаота шаҳрида бўлиб ўтди. Унда Е. Норбосв Бухоро вилояти чўл шароитида биринчи ёрдамни ташкил этиш мавзусида маъруза қилди. Кўтарилган масалалар дунё бўйича оммалаштирилди. Шу ўринда айтиш жоиз: қонли иситмага йўлиққан бемор деярли тирик қолмаган. Бу касаллик Конимех туманида унчалик хавф туғдирмайди. Сабаби, ҳудудда шифокорлар касалликни даволаш йўллари пухта билишади...

* * *

Ниҳоят, яна икки ой илгариги ҳолат такрорланди.

— Келиб қолдик. 1992 йил, нуқта. Буёғи ўн йил қолди, — дея Ердан оға суҳбатни якунлади ва эшикка қараб:

— Хонзода, опке, — деди хурсандчилик кайфиятида.

Дастурхонга таом, ноз-неъматлар тортилди. Ердан огани ҳозирги ҳолатда улкан-улкан вазифаларда ишлаган, казо-казоларнинг қабулида бўлган, Республика, вилоят раҳбарларининг, халқнинг ҳурмат-эътиборини қозониб келаётган димоғдор, кеккайган киши, деб тасаввур қилиш амри маҳол эди. Ундаги самимийлик, беғуборлик, оддийлик, гўёки ўзини тенгдошдек тутишлик хислатларини сўз билан таърифлашга ожизсан киши.

— Хонзода, дудорни ол, — дея деворга илинган дуторга имо қилди.

Тенг қилмай, дуч қилмайди, деганлари айнан Ердан оға ва Хонзода опаларга айтилгандек. Опа ҳам ўта самимият билан дуторни олиб, ўланни бошлади.

Тўкилса тирикчиликка кўрк бергай,
Гуллар кўп ер бетида кўрип билген,
Ўрик гул, энг алғашга савр гул,
Биринчи кезлашгандек бола гашик...

Ердан оға ҳам дутор чалиб, ўлан айтишдан роҳатланади. У давраларга файз ва завқ-шавқ олиб киреди. Унинг қадами етган хонадонда хурсандчилик чечаклари гуллайди, бахт киргандек бўлади.

Ердан оғани суратга туширдик. Қозоқча, қорақалпоқча миллий тўн ва бош кийимларида суратга тушаркан, у фахр билан: бу қорақалпак ҳокимининг, буниси қозоғистонлик дўстларнинг сарпоси, дея изоҳ берарди. Ҳа, бу ана шундай қалби дунё инсон меҳнатларига берилган юксак мукофот — қадр эди. У фахрланишга, гурурланишга ҳақли эди...

* * *

Учинчи учрашув. Ердан Норбоев ҳаёти билан боғлиқ 1992 йилдан кейинги ўн йиллик воқеаларни эшитиш насиб қилмади. Ердан оға бевақт бандаликни бажо келтирди. Бироқ, кейинги ўн йилликда Ердан оға босиб ўтган излар, қилган хайрли ишлар барчанинг шундоққина кўз ўнгида.

Мустақиллик. Ердан оға қалбини ҳам нурафшон қилди. Дилидаги яраларга малҳам бўлди. Қалблари ёшлик шижоатига тўлди. Куч-ғайрати билан эл саломатлигини сақлаш, янгиликларни ҳаётга кенгроқ олиб киришга интилди.

Вилоят қайта ташкил этилгач, Ердан Норбоев вилоят соғлиқни сақлаш бошқармаси бошлиғи этиб тайинланди. Ишни яна бошдан бошлади. Барча соҳаларда янгиликларни — ислоҳот ўтказишга киришилди. Нурота, Хатирчи, Учқудуқ, Қизилтепа, Конимех, Кармана туманлари марказий шифохоналарини замонга мос таъмирлаш, янги корпуслар қуриш, Навоий шаҳар марказий поликлиникаси, урология маркази қуриш, жиҳозлаш ишлари тезкорлик билан бошланди, қисқа фурсатда аҳолига малакали тиббий хизмат кўрсатиш даражаси ошди. “Саломатлик” дастури асосида қишлоқ врачлик пунктлари қуришга киришилди. “Salomatlik” тиббиёт ходимлари газетаси ташкил этилди.

Ислоҳотларни ҳаётга татбиқ қилишда фидойилик қилган тиббиёт ходимларига Ердан оға ўзининг кўп йиллик тажрибалари, билим-салоҳияти, одамийлиги билан бош-қош бўлди. Пала-партишликка, ноҳақликка, порахўрликка мурасиз эди у. Ҳалол, меҳнатсевар, халқларвар шифокорларни қўллаб-қувватларди, улар билан яйраб суҳбатлашарди.

Ердан Норбоев умрининг сўнги беш йилини қадрдон конимехлик элдошлари бағрида ўтказди. Туманда бош шифокор бўлиб, тиббиётда кўплаб ибратли ишлар қилди, ёшларни ёрқин истиқбол сари етаклади. Конимех аҳли ва шифокорларнинг дилидан энг яхши шифокор ва энг яхши инсон, устоз бўлиб жой олди. Ҳурматга мушарраф бўлган шифокор хизматлари ҳукуматимиз томонидан муносиб тақдирланган.

Ердан Норбоев босиб ўтган ҳаёт йўлидан ёрқин, нурли излар қолдики, у абадий ўчмайди. Авлодларни яхшиликка, яхши ишларга, эл-юрт ободлиги, саломатлиги йўлида виждонан ҳалол-пок хизмат қилишга чорлайверади.

ЎРГИМЧАК ЧАНГАЛИДА

Мисоли бир олтин кўза бу дунё,
Суви гоҳо ширин, аччиқдир гоҳо.

Яқин ўтмишга бир назар ташланг...

Тоталитар тузум “даҳо”лари ўзбеклар шаънига не-не туҳматларни ёғдиришмади: “пахта иши”, “ўзбек иши”... Шу туҳматлар туфайли минглаб киши азият чекди, нафсониятимиз, кадр-қимматимиз оёқ ости қилинди. Етмиш йил ҳукмронлик қилган у тузум қурбонига айланганлар, аслида, эл-юртнинг ишига бел боғлаган, лекин ўзлари билиб-билмай ҳукмрон тузум ишига ҳисса қўшган фидойилар эди.

Ўтган асрнинг 30-йилларида таваллуд топган авлод вакиллари даҳшатли уруш йилларини, қаҳатчиликни, оғир меҳнатни, жабр-зулмни бошидан кечирди. Вайронага айланган мамлакатни тиклаш, жамоа ҳўжалиklarини оёққа қўйиш улар зиммасига тушди ва бу меҳнат қадларини дол қилди.

Асли қизилтепалик, бугунги кунда Навоий шаҳрида истиқомат қилаётган, иккинчи жаҳон уруши қатнашчиси Тўқсон бобо Шариповнинг фикрларига эътибор беринг:

– Урушдан қайтгач, молбоқарлик қилишни буюришди. Хизмат ҳақим кунига икки пиёла сут, раҳм қилишса, ўн беш кунда икки кило арпа беришади. Тепангда дарғазаб назоратчи туради. Арпа, тарик, жўхори, зоғора нондан тўйиб

ейишнинг ўзи у кунларда бахт эди. — Фронтдан нафақат тани, қалби ҳам жароҳатланиб қайтган отахон ўша дамларни ҳаяжон билан эслайди: — Баъзан омон қолган жонингдан ҳам тўйиб кетардинг. Э, у кунларнинг қай бир жафосини айтай! Яратганнинг ўзи у кунларни ҳеч бир бандасининг бошига солмасин! Мустақилликнинг садақаси кетай! Бу кунларга етганларнинг армони йўқ энди. Бошимизда давлатимиз парвона. Мустақилликнинг меъморига — раҳбарига мингдан-минг ташаккур!

Ўша, эслаш ҳам киши дилига ғашлик соладиган кунларни нафақат навбахорлик Ҳазрат Бахронов, балки минглаб кишилар бошидан кечирди, улар турғунлик даврининг аъзоси сифатида сабот-матонат билан эзгу мақсадлар йўлида меҳнат қилдилар, давлат сиёсатини амалга оширдилар. Бир сўз билан айтганда, қийин даврда машаққат чекдилар ва кўп муҳим ишларни амалга оширишга улгурдилар. Афсуски, охир-оқибат ўзлари бел боғлаб хизматини қилган сиёсатнинг қурбонига айландилар.

Уларни айблашга ҳеч кимнинг ҳақи йўқ.

Давр ўзгарди, замон ўзгарди. Етмиш йил давомида “темир интизом” ва қаттиққўллик билан тутиб турилган империянинг асл башараси яққол кўзга ташланди. Тўғрироғи, мустақилликнинг илк кунлариданоқ кўплаб тарихий ҳужжатларнинг “сир-синоат”лари очилди. Мустақиллик шабадасигина “пахта иши”, “ўзбек иши” деган тухматларни елга совурди. Адолат тантана қилди. Эски тузумлар парчаланиб, янгиси — ҳақиқий халқпарвар тузум барпо этилди. Янги мафкура дилларга кириб келди. Мустақил юртимизнинг нурафшон келажаги сари дадил одимларканмиз, унинг узоқ ўтмишига бир қур назар ташласак, мустақилликнинг нақадар тотли неъмат эканлигини, унинг қадри ҳеч бир сўз билан таърифлаб бўлмаслигини янада теранроқ ҳис этамиз. Ватан деган туйғу қалбимизни шундай чулғайдик, уни асрашдек олижаноб ҳислар меҳр-муҳаббат билан юракларда тўлқинланади, узиб бўлмас илдизлар панжа ташлаб, бутун борлиғимизни қамраб олади. Шундай экан, ўтмиш эртамизни қиёслагувчи борлиғимиздир.

Азиз ўқувчи! Шу ўринда юқорида Тўқсон бобо тилга олган оғир давр машаққатларини бошидан кечирган Ҳазрат Бахронов ҳаёт-фаолиятига бир карра назар ташлаб, хулоса чиқарайлик.

Очиқ деразадан учиб кирган кичкинагина асалари ўзини деразанинг юқори кўзидаги ўргимчак тузоғига урди. Урди-ю ундан қутулиб чиқиш учун жон ҳолатда урина бошлади. Қанотларига зўр берди, кошки тузоққа тушган оёқларини, қанотларини чиқара олса. Визиллаб фарёд чекди, нажот истади. Эҳ аттанг, қани нажоткор! Дераза кўзининг бурчагида пайт пойлаб турган ўргимчак узун-узун оёқларини бир-бир босиб ўлжаси томон бостириб кела бошлади...

— Сиз Бахроновмисиз? — деб сўради жамоа хўжалиги идораси биносига чақиртирилган Ҳазрат акадан нотаниш йигит.

— Ҳа, менман!

— Мен махсус ишлар бўйича терговчи Рўзиевман! Сизни пахта масаласида чақиртирган эдим.

Ҳазрат ака унга қарама-қарши ўтираркан, хонани бир зум кўздан кечирди. Барчаси ўша-ўша, фақат баъзи бир нарсаларнинг ўрни ўзгартирилган, эскирганлари янгисига алмаштирилган.

Бир зумлик сукунатни яна терговчининг йўғон овози бузди.

— Сиз, Наврўзов билан ҳамкорлик қилганмисиз?

— Мен у одамни кўрганман, лекин бирор марта ҳамсуҳбат бўлмаганман... Менга халқнинг нонини туя қилиб орттириладиган сохта обрўнинг кераги йўқ. Ёшлигим оғир, уқубатли даврларга тўғри келди. Сув келса симириб, тош келса кемириб яшадик. Дастурхонимизда нон қолмаган пайтда ҳам ўғрилиқ қилмадим. Ота-онам ҳар нарсага қаноат қилишга ўргатган. Ойнинг ўн беши қоронғи бўлса, ўн беши ёруғ келишини кулоғимга қуйишган. Ҳалол ва тўғри яшашни ўргандим. Афсуски, менинг очиқ кўнгиллим, одамларга ишонувчанлигим, инсонни инсон каби севишим баъзиларга қўл келди, ўзимга душман бўлди. Энг ёмони, иродасизлик деган балонинг...

1981 йил. Куз оқшомларидан бири. Туманнинг биринчи раҳбари Ғофур Ўринов кабинети. Раҳбар хўжалик раисига бир муддат тикилиб турди-да, сўнг қатъий қилиб:

— Биз товаравед Рустам Ҳамроев билан гаплашдик! — деди. — Бугундан эътиборан терим суръатини оширасиз! Етмаганига қўшасиз. Юқоридан келган буйруқ шундай!

– Ахир бу ...

– Гапни кўпайтирманг!..

Ҳар беш кунда райқўм бюроси бўлиб туради. Унда барча мутахассису бригада бошлиқлари иштирок этади. Пахта топширишнинг бориши муҳокама қилинади, туманнинг биринчи раҳбаридан “юмшоқ-юмшоқ” сўзлар эшитишади. Ҳар бир йиғилишда “Зарафшон” жамоа хўжалигида йиғим-терим масаласида сусткашликка йўл қўйилаётганлиги, бу ерда иш тўғри ташкил қилинмаётганлиги танқид остига олинади. Ана шундай йиғилишлардан бирида, хўжалик тўрт кун ичида давлат режасини бажариши, акс ҳолда хўжалик раиси қаттиқ жазоланиши тўғрисида янги топшириқ берилди.

“Ўйнашмагин арбоб билан, арбоб урар ҳар боб билан” деганларидек, райқўм топширигини бажармагани учун Ҳазрат Бахронов ишдан олинди. Жамоа аҳлининг эътирозларига қулоқ солилмади. Оқимга қарши сузсанг – муқаррар сувга фарқ бўлишингни билсанг-да, ўзингни унга уришга қатъиятлик кўрсата олсанг, нега бу иродасизлик бўлсин?..

– Ўртоқ Бахронов, мен сизни айблаётганим йўқ. Фақат эртага Каттақўрғонга бориб-келишимиз керак! – Терговчининг охириги гапи шу бўлди.

...Қамоқхона ичкарасига кириши билан темир эшиклар тарақа-туруқ ёпилди. Ҳазрат ака ялт этиб орқасига қаради. Эшикнинг қўша-қўша қулфлари шарақлади. Турма қоровулининг жиддий башарасига кўзи тушаркан, миясида нимадир ярқ этгандек бўлди, оёғининг учигача музлаб кетди. “Эҳ Худо, ўзинг асрагин!”, дея кўнглига тушган ваҳимани қувмоқчи бўлди. Бу ваҳима яна учта темир эшикдан ўтгач, ўн чандон ошди. Боши ғувиллаб, қулоқлари том битгандек, аросатли бир ҳолатга тушди. Уни етаклаб бораётганлар кўзига аллақандай кўланкадек кўрина бошлади.

Сўроқ хонасига олиб келишди ва ўтиришга курси қўйишди. Курсига ўтирди эмас, ўзини беҳол ташлади. Чўнтагидан рўмолчасини чиқариб, юзларидаги терни артди. Хонада совуқ сукунат. Қўш терговчи ва Ҳазрат ака бир-бирларига унсиз тикилишди. Бир зумлик жимлик Ҳазрат акага ўзини босиб олиш учун имкон берди.

Эшик очилди. Соч- соқоли ўсиб кетган кишини хонага олиб киришди. “Ё алҳазар! Наҳотки, бу ўша киши бўлса?” –

хаёлидан кечди Бахроновнинг. Совуқ ҳисдан вужуди сесканиб кетди.

— Бу кишини танийсизми? — деб сўради терговчи дағаллик билан Ҳазрат акадан.

— Танийман! — деди Ҳазрат ака.

— Сиз-чи? — дея савол берди терговчи соч-соқоли ўсган кишига.

— Танитайман! — деди у Ҳазрат Бахроновга беписандлик билан назар ташлаб.

— Мен бу кишини завод директори сифатида танийман, у билан ҳеч қандай олди-берди қилган эмасман, — дея изоҳ берди Ҳазрат ака.

У кейинги сўроқларида ҳам шу гапни кўп бор такрорлади. Эҳ, кошки тушунишса, тушунишни иташса эди. Йўқ, қаёққа қарамасин, нажоткор топилмади. Илтижолари мустажоб бўлмай, кўзга кўринмас хиёнатнинг чигал тўрларига чувалашиб кетди. Ва ана шу лаҳзадан бошлаб қалбида нажот иташ илинжи эмас, балки курашиш, исёнкорлик ҳисси жўш урди.

II

...Ҳаёт-мамот жангги бошланди. Ҳаётнинг аччиқ-чучугини озми-кўпми татиган, бутун умри одамларга ризқ-насиба — бол ташиш билан ўтган асалари ўргимчак фитнасига таслим бўлгиси келмади, жон-жаҳди билан ўзини ҳимоя қилишга киришди. Ўргимчак: “Энди ўзимникисан, қўлингдан нимаям келарди, галварс!” қабилида ўлжасига бамайлихотир яқинлашаркан, нохос, рақиб найзасига рўбарў келди.

— Ие, ҳали шунақами? Шошмай тур, ҳолингга маймунларни йиғлатмасамми! — Ўргимчак ўзини тезлик билан ортга олди. Сўнг аста-секин яна яқинлаша бошлади. Маълум масофада туриб, узун оёқларини шундай тез ҳаракатга келтирдик, бир зумда бандининг қанотларини арқонга ўраб ташлади. Қанотлар пирпираши бир қадар тинса-да, дум томони ҳаракатдан тўхтамади. Бироқ, барибир тўхтовсиз ҳаракат асаларини ҳолдан тойдирди. Ўргимчак унинг тинчишини узоқдан кузатиб турди. Асалари бир лаҳза нафасини ростлаш мақсадида жим қотди. Бу фурсатни кутган ўргимчак яна юришни бошлади. Хавф яқинлашганини сезган банди жадал қаршиликка ўтди. Қанотларидаги тўрлар дош

беролмади. Ўргимчак яна шиддат билан ташланди ва асарларининг бир қаноти ҳамда белини ўрашга эришди...

...Ўзбекистон Компартияси XVI Пленумидан кейин республикада сиёсий вазият кескин ўзгарди. Раҳбар кадрларни ноҳақ ишдан бўшатиш, тирноқ остидан кир қидириш кучайди. “Пахта иши”, “ўзбек иши” деган машмашалар кенг қулоч ёзишига имкон яратилди ва бундан марказдан ташланган десантчилар — Гидлян, Иванов бошчилигидаги махсус гуруҳ “террори” авж олди. Ўша кунларнинг ҳар лаҳзаси ваҳимали бўлди. Вилоят ва туман партия қўмиталарининг биринчи котиблари, ижроқўмларнинг раислари, ташкилот ва хўжалик бошлиқлари бирин-кетин ҳибсга олина бошлади, баъзилари ўз жонларига қасд қилишди. Боз устига матбуотда жиноятчиларнинг “асл башаралари” кўрсатилиб, шов-шувли мақолалар пайдо бўлиб, қалбларга ғулғула солди. Тергов ишларининг кенг жабҳада олиб борилиши ваҳималарни янада бўрттириб юборди...

Ҳазрат Бахроновга очилган тергов ишлари якуний паллага кирди. Хўжаликда бригада бошлиқлари, ҳисобчилар, мутахассислар “чиғириқ”дан ўтказилди. Юқоридан топшириқ қаттиқ бўлиб, “гидлянчи”ларга: “Билганингни қил, мушугингни пишт, дейдиган одам йўқ!”, дея ҳуқуқини улуф қилиб қўйишгач, улар билганларидан қолишмади.

— Сизнинг ҳисобингизга ўтказилган пулни пахта сотиб олиш баҳонасида ўзингиз “туя” қилгансиз! — деди терговчи эшикдан кирган бригада ҳисобчиси Т. Пўлатовга.

Келбатли терговчининг тикилиб турган вазоҳатидан ваҳимага тушса-да, табелчи:

— Мен пул олиб еганим йўқ! — деди юрак ҳовучлаб.

— Нега еганинг йўқ? Ҳе, сени ўша... — Терговчи ўша вазоҳати билан ўрнидан ирғиб турдию, ҳақоратлаганча табелчининг ёқасидан олди. Кўрқиб кетганидан табелчи беихтиёр ғулдиради:

— Хўп, хўп, тўлайман!..

Терговчи кибр билан мийиғида кулди. Кейин қатор турганларга сўз қотди:

— Яна ким бор қаршилиқ қиладиган?

Хона сув қуйгандек жим-жит. Ким ҳам гапира оларди? Умрини меҳнатга бағишлаганлар “давлат кишиси”нинг бу

важоҳатига юрак ютиб бир сўз демоққа ботина олмади. Лекин “исёнчилар”нинг қалбларида важоҳат бор. Ахир, пахта деб ҳузур-ҳаловатдан кечиб, заҳар ютиб яшаяптилар. Кошки бирлари икки бўлган бўлса! Аксинча, бугунги кунда “сен ўғрисан”, деган таъна тоши елкаларини яғир қилган. Қанчадан-қанча оғир меҳнатларга кўкракларини қалқон қилиб, қийинчиликларни бартараф этиб келган бу инсонлар ана шу таъна юкени кўтаролмай қадди дол, боши эгик, қалбларида фифон, киприкларида нам. Баъзилари болаларининг ризқини қийиб, бисотидаги ягона сигирини сотиб, пулини қўшқўллаб аждаҳо комига ташлаган.

Энг ёмони, “Еганингда ўйлаб есанг, бўлмайдими?”, деган ҳақоратомуз дўқ-пўписаларни эшитиш. Шу турушида ҳам юраги эзилган инсонни бундан ортиқ таҳқирлаш мумкинми? Кошки келаётган минг-минг пуллар “олди-берди” бўлиб, жамоа хўжалиги хазинасига тушаётган бўлса?..

– Ўртоқ Баҳронов, раислик қилган даврингизда пахта сотиб олишда ўзингизни айбдор, деб ҳисоблайсизми? – деди терговчи унга навбатдаги саволни бераркан.

– Мен ҳеч қачон айбли иш қилган эмасман. Нимаики хатога йўл қўйган бўлсам, бари қаттиқ тазйиқ остида бўлди. Бунга халқ билади. Шундай бўлса-да, мен ўғирликка, талон-тарожга йўл қўймадим. Жамоа хўжалигининг бир тийин пули ортиқча сарфланмади. Шунинг учун ҳам виждоним пок...

– Майли, буёғи суд ҳукмига ҳавола! – дея совуққонлик билан ишини якунлади терговчи.

“Кўпга келган тўй”, деб индамай охирини кутиш керакмикан? Нега ҳукуматимиз бирор-бир чора-тадбир кўрмайди? Наҳотки, ҳақ ҳам, ноҳақ ҳам баравар жавоб берса? Ҳақиқат борми ўзи? Бўлса, у қаерда? Шуми инсонпарварлик асосида тузилган давлатнинг ҳақиқати? Барибир ҳақиқатнинг тагига етаман – Москвага бораман!..

Ҳаёллар, хаёллар. Дунёнинг минг бир чеккасига етаклайди. На уйқуда, на ейиш-ичишда ҳаловат бор. Ўзини илгари айбсизман, деб ҳисоблаганлар энди шундай ипсиз ўраб ташландики, ҳаракат қилмаса, ўпқонга тушиб кетиши ҳеч гап эмас.

Шунча терговларда унга бирор-бир асосли айб қўйилгани йўқ. Пахта сотиб олган бўлса, тумандаги бошқа хўжаликларга таққослаганда, жуда кам олинган. Унга қилинган харажатлар

аниқ кўрсатилган. Ўғирлик, талон-тарожлик қилинмаган. Наҳотки ноҳақлик дарёсига фарқ бўлиб кетаверса?..

Ўшанда пахта иши билан Навбаҳор туманида олтмишдан ортиқ кишининг устидан жиноят иши кўзғатилган эди. Улар орасида хўжалик раҳбарлари, мутахассислар кўпчиликни ташкил қиларди. Галдаги райқўм йиғилишида Ҳазрат Баҳронов ўз фикрини дадил ўртага ташлади:

– Москвага бориш керак!

Кўплар унинг гапини қўллаб-қувватлади. Баъзилар:

– Ўзингизни қўл-оёғингизни ўзингиз боғлаб бермоқчимисиз? Бу ердан чиқмаёқ ушлаб қамашади, оҳ-воҳингизни ҳеч ким эшитмайди! – дейишди.

Йўқ, барибир истак ғолиб чиқди. Ҳазрат Баҳронов Москвага отланди. Йўлга чиқишдан бир кун олдин яхшигина таралдуд кўрди. Тумандошлар имзоси билан Москвага жўнатилган хатларни, жумладан, ўша пайтдаги собиқ иттифоқ раҳбари номига ёзилган хат матнини ҳам қайта-қайта ўқиб чиқди. Хат мазмуни ўзига маъқул тушди, шекилли, кулиб қўйди. Унда ўзбек халқининг социалистик ғоялар туфайли иқтисодий ривожланаётган ўлкада эришаётган ютуқлари, бу борада “катта оғаларимиз”нинг “беминнат” ёрдами борлиги, совет қонунчилиги адолат асосида йўғрилганлиги ҳақида батафсил ёзилганди. Хат якунида “хурматли Михаил Сергеевич, Сизнинг олижаноблигингизга, совет ҳукумати ва қонунчилигининг адолатли эканлигига чуқур ишонамиз. Ўзбекистоннинг Навоий область Навбаҳор районининг бир гуруҳ фаоллари, иккинчи жаҳон уруши ва меҳнат ветеранлари, қишлоқ хўжалиги мутахассислари, кўп фарзандли оталар ҳар кимнинг қилган ишига қараб, қонун бўйича талаб қўйилишини Сиздан илтимос қилади, – дейилганди ва ниҳоят: – хурмат ва эҳтиром билан...” – дея қатор имзолар қўйилганди.

... “Москва, Кремль. Хайрият юрагимдаги дарду армонларни эшитадиган жойга етиб келдим, – деб ўйлаганди Ҳазрат ака. – Бу ер ҳақиқат юраги! Арзимга қулоқ солишади”.

Шу ҳақда ўйларкан, унинг қадами бардамлашди. Хаёлан ҳукумат раҳбарлари билан бўладиган учрашувни кўз олдига келтирди. Бу ерда ишлаётган халқларвар, эътиқоди бутун кишилар кўз ўнгида гавдаланаркан, уларга ўзича меҳр билан интилди.

У қалбини чулғаган ҳис-ҳаяжон билан қабулхонага яқинлашди. Не кўз билан кўрсинки, ҳаммаёқ одамлар билан тирбанд. Суриштира, улар мамлакатнинг турли бурчакларидан бир илинж билан келишган. Баъзиларнинг қабул рўйхатига ёзилганига бир ойдан ошган.

Елиб-югуриб, қабулга киришга муваффақ бўлди. Лекин уни нописандлик билан қабул қилишди. Улар учун бундай ташрифлар одат тусига айланиб қолганлиги, унга ўхшаган неча-неча кишилар бу даргоҳга умид билан келиб-кетаётганлигини тушуниб етди. Ва бу ердан ҳафсаласи пир бўлиб чиқди. Бошқа белгиланган жойларга хатларни жўнатди, баъзи раҳбарларга киришга уриниб кўрди. Ер қаттиқ, осмон узоқ. Афсус, “адолатпарвар” давлатнинг “халқпарвар” раҳбарлари билан юзлашиш, уларга дардини айтиш насиб этмади. Москвага келишда қандай орзулари бор эди-я? Шу сафар Арбат хиёбонларида кезишни, шаҳарнинг энг гўзал гўшаларини томоша қилишни ният қилганди. Кўнглига қил сифмади...

— Болам тур, кўп ўйланаверма, чой дамладим, ичиб ол! — дея Ҳайитгул ая ўғлининг ёнига чўкди. Ўғлининг ранги-рўйига қараб, онанинг кўзида ёш милтилади. Бошини ён томонга буриб, енгининг учи билан билинтирмай аста артди-да, шу кўйи оҳиста тут дарахти томон юрди. Онанинг ортиқ гапиришга мажоли қолмаганди. Йиглаб юбориб, ўғлининг тошиб турган дардига дард кўшишни истамади. Дарахт остидаги чорпояга кўрпачаларни қайта солди. Ҳозиргина келтирган чойнагининг устига сочиқ ташлаб қўйди.

— Онажон, бугун ҳаво эрталабданоқ исияптими? — деди Ҳазрат ака чорпояга чиқаркан.

-- Болам, Худонинг куни-да, ол, чойингни ич!

Она дастурхонни очди. Ўғлининг “иштаҳам йўқ” деганига қарамай, дастурхонга ундади. Ҳазрат ака пиёлани қўлига олиб, эндигина ҳўплаган эдики, ҳовлига иккита йигит кириб келди. Улар салом-аликни насия қилиб, чўнтакларидан махсус дафтарчаларини кўрсатиб, топшириққа биноан, бу уй-жойни ва мол-мулкни рўйхатдан ўтказишларини маълум қилишди.

— Марҳамат, мана шу жой менга тегишли, уйга киринг, кўринг! — деди уй соҳиби мезбонлик одобини сақлаб.

Йигитлар уйларни бирма-бир кўздан кечира бошладилар. Каттагина китоб жавонини ҳам титиб кўришди. Бир неча

йиллар тунда ҳам, кунда ҳам хаёлида бўлган, доим тўғрилиқка бошловчи буюк зотлар — Алишер Навоий, Умар Хайём, Саъдий, Ҳофиз, Фафур Фулом каби улуғ алломаларнинг асарларини ерга, оёқ остига ташлай бошлашди. Китоблар устидан сирғалиб тушган каттагина китобнинг варақлари очилиб кетди. Ундан Навоийнинг сурати боқиб турарди. Ҳазрат Бахронов китобни энгашиб олди-да, ундаги суратга тикилди. “Кечирасиз, мен балки ноқобиллик қилгандирман, балки ўтитларингизга кулоқ солмагандирман. Лекин Сиз айтган нодонлар, жоҳиллар бор жойда ноҳақликлар ёнма-ён туришига энди ишондим”, кўнглидан ўтказди у. Кейин Алишер Навоийнинг қуйидаги мисраларини хаёлан такрорлади:

Ким кўрди экан жаҳонда оё хушлуғ,
То бир киши айлагай тамонно хушлуғ,
Юз йилда агар бир ўлса пайдо хушлуғ,
Омада дурур ёнида юз нохушлуғ.

“Бу нохушлиқлар бошим узра чарх уриб турса, қайга борай?” Беихтиёр юрагидан ана шу фарёд отилиб чиқди. Кўллари титраб, китобни оҳиста ёпди.

— Сиз неча йил раис бўлгансиз? — деган саволдан ўзига келган Ҳазрат ака “меҳмон”ларга қаради.

— Ўн беш йил.

— Ўн беш йил раис бўлиб, орттирган бисотингиз шуми, ё...

Меҳмоннинг “ё” деган шамаси унинг ғурурига тегди.

— Менинг нимаики нарсам бўлса, бари шу ерда. Бу уй жамоа хўжалигиники. Шунча йил ишлаб орттирганим, ана, кўзларини жавдиратиб туришибди. — У супада тўғланиб турган фарзандларини кўрсатди. — Ана шу — қорақўзларимдир. Мен молу давлат кетидан қувмадим. Халқим олдида ҳам, оқ сут бериб, меҳру дунёсини бахшида қилган онажоним, раҳматли падари бузрукворим руҳлари олдида, меҳр билан ўстирган фарзандларим, жуфти ҳалолим олдида шуни айтаманки, мен ҳеч қачон номаъқул иш қилмадим. Хонадонга нимаики келтирган бўлсам, меҳнатим эвазига келтирдим. Фақат, фақат қалбим... — Унинг тили айланмай қолди. Биринчи бор юрагидаги аламли оғриқлар кўз ёш бўлиб отилиб чиқди. Бу алам бутун оилани титратди. Ҳайитгул ая, умр йўлдоши

Тошбиби опа ва фарзандларининг кўзларидан шашқатор ёш оқди.

Тафтишчи йигитлар ҳам бунга дош беролмадилар. Не ажабки, уларнинг тош юракларида раҳм-шафқатми ёки улуғвор инсоннинг юрагидан отилиб чиққан нидоларми, ишқилиб Ҳазрат аканинг кўнглига ботмайдиган юмшоқ сўзлардан топиб гапиришди. Сабр-қаноат қилишни, оқ-оққа ажралишини айтишди. Улар кетишга чоғлангач:

— Келинлар, бир пиёла чой ичиб кетинглар, — дея Ҳазрат ака уларни чойга таклиф қилди.

Йигитлар қўлларини кўксиларига қўйишиб, узр сўрашди.

— Саксонни қаршилаётган онажоним сизларни таклиф қилаяпти. Мен сизлардан мурувват кутиб, айтаётганим йўқ. Ўзбекнинг хонадонига кирган киши албатта бир пиёла чой ичиб кетиши улуг удумларимиздан ҳисобланади. Буни унутманг, — деди Ҳазрат ака.

Йигитлар ўз удумларини бузиб бўлса-да, бир пиёладан чой ичдилар. Шу ўринда, қалби ғуссага тўлиб турган бўлса-да, юзидан табассум уфуриб турган бу инсоннинг матонатига тан берган бўлсалар, ажабмас.

III

...Ҳаёт-мамот жангги давом этмоқда. Ўлжанинг таслим бўлмаётгани ўргимчакнинг жаҳлини баттар чиқараяпти. У ўлжаси атрофида айланиб, унга яқинлашиб, заҳрини солोलмаётганидан афсус чекаяпти. Ўзининг ғўрлигидан алами кўзиётган асалари жон-жаҳди билан танасини чирмаб олган ипларни узишга ҳаракат қиларди. Ниҳоят, бир неча тола иплар узилди. Банди бўлган қаноти ёзилди. Ўзини бир оз эркин ҳис қилди, ором олди. Бироқ, ўргимчак янги режа асосида яна хужумга ўтди. Асалари икки қаноти, белу думларининг баравар ҳаракатга келтириши натижасида бўлса керак, ўргимчакнинг иплари дош беролмай узилаверди. Очқўзнинг тинкаси қуриди, дераза кўзининг узоқ бурчагига бориб, яна ўлжасини зимдан кузата бошлади. Фурсатдан фойдаланган банди икки оёгидаги ипларни узишга интилди. Афсуски, уринишлари зое кетди. Икки оёгидаги иплардан қутулишнинг иложи топилмади. Икки оёгида осилганича, муаллақ қолаверди...

“Чўкаётган хасга ёлишади”, дейдилар. Вақтнинг ҳар бир дақиқаси юракка ваҳм, илинж солади. Эшикнинг ногоҳ “тиқ” эптани, интиқлигу умидворлик билан киши нигоҳини тортади. Ҳозирча бирор томондан бирор-бир хабар, нажот йўқ. Москвадагилар “бу масалани Республиканинг ўзида ҳал қиламиз, кўмаклашамиз”, дейишганди. Қани ўша кўмак? Қайтангга вазият жиддийлашиб, у ёқдан-бу ёққа қимирлашнинг имкони қолмаяпти.

Чархпалакдаги кўзачалар сувни лик тўлдириб олса-да, ўз “адолат тарози” сидан четга чиқолмаяпти. Маълум мувозанатда кўзачалардаги ортиқча сув ўз ўзанига қайтаяпти, новга эса улардан бир текисда сув қуйиляпти.

Ҳаёт чархпалаги, уни айлантирувчи шахслар қўлида, кўзга кўринмас иплар билан шундай чамбарчас боғланганки, уни қаёққа бураса, шу ёққа айланаверади. Нодонни доно, донони хор айлайди. Айниқса, Гидлян ва Иванов сингарилардек марказдан фатво олиб, тизгинни қаттиқ ушлаган, инсонийлик, меҳр-мурувватдан узоқ турган кимсаларга адолат тарозиси топширилса-чи?

Топширилди ҳам. Улар тарозига “адолат” тошини эмас, “жиноят ва жазо” тошини қўйдилар. Бу юк шунчалик оғирки, уни одамлар гарданига юклайверса, охир-оқибат уларни беланги қилиши ҳеч гап эмас. Бундан зулмкорлар хузурлана-верадилар.

Нега бундай бўлади? Бизнинг юртда ҳақиқат юзига тик қарайдиган инсонлар, ҳуқуқ ҳимоячилари йўқми? Бор, керагидан ҳам кўп. Лекин уларнинг кўплари тизгиндан чиқолмайди. Чиққанлари эса...

Бу ҳақда В. Илюхиннинг “Қабоҳат ёхуд...” китобида тўла маълумот берилган. Халқ тақдири, деб ўз тақдирини қурбон қилган, ҳалол, покиза йўл билан узоқ йиллар йиққан обрў-эътиборидан айрилган ва шу йўлда сўнгги дамгача курашган ҳуқуқ посбонлари бисёр. Лекин тоталитар тузум қонунлари мажмуаси бир-бири билан чамбарчас боғлиқ, моддаю банду қисмларга бойки, “арбоб” унинг қайсисини истаса, ўшанисини қўлайверади.

Ниҳоят, Ҳазрат аканинг қалбида умид учқунлари, аллақандай бир илинж пайдо бўлди. Кўп йиллар одамлар орасида

ишлади, яшади. Кўлидан келган ёрдами, яхшилигини аямади.

Бугун эса кўзлари жавдираб, ана шу одамлардан нажот тилаяпти. Балки ундан хатолик ўтгандир. Қилган хатоларининг ўрнини босадиган ишлар ҳам қилган-ку, ахир! Беайб парвардигор, дейдилар!

Шундай қилиб, суд мажлиси бошланди. Зал сув куйган-дек жим-жит, нигоҳлар бир нуқтага қадалган. Бу нигоҳларга кишининг дош бериши амримаҳол. Том-том битилган китоблар ҳам “айбдор” қаршисидаги стол устида қат-қат турибди. Кўзлар зимдан китобларга, “айбдор”га қадалади. Гувоҳлар, қораловчилар хизмат бурчларини ўтаб бўлдилар. Жиноят аниқ: “Пахта сотиб олишда туманнинг биринчи раҳбари Ўриновга ҳамтовоқлик қилган, Наврўзовга пора берган ва ўзи ҳам пора олган”. Гувоҳларнинг бири дилидагини тилига чиқариб, виждонан гапирса, бошқаси юзингда кўзинг борми, демади. Балки у ҳам ҳақдир. Бу ёғи ҳакамга боғлиқ. Ҳозир ҳукм олдидан сўнги сўз берилади.

У залда ўтирганларга юзланди. Томоқ қириб олди. Лекин боқишлари тик, теран нигоҳлари залдаги нигоҳларга қадалди. Аммо, баъзи нигоҳлар пастга, баъзилари эса дераза томонга бурилди. Кўзларига тик боқадиган нигоҳларни тополмади у.

– Мен билан бирга судланаётган Раҳмат Ҳотамов, Умрзоқ Усмонов, Абдулла Содиқовларда ҳеч қандай айб йўқ! Мен юқорининг буйруғини бажардим. Буларга мен топшириқ берганман. Сиз, ҳамюртларимга, ҳакамларга қарата айтадиган сўнги сўзим – мен ҳеч қандай жиноятга қўл урган эмасман! Бу – ҳозирги давр ҳукумат раҳбариятининг юргизган сиёсатининг меваси. Бу сиёсатнинг қурбони бўлишни истамайман. Мен бугун бир ҳақиқатни англадим: ёшлигимдан сажда қилиб, бутун борлигимни тикиб келган жамият пуч экан. Менга қандай жазо берса берар. Лекин бир кун келиб, ҳақиқат юзага чиқади. Паймонам етиб, ўша кунларни кўролмасам, бу ҳақиқатни кейинги авлодлар барибир билиб олади. Бунга имоним комил!..

Ҳукм ўқилиши эртага қолдирилди. Ўйчан тарқалган одамлар судланаётган инсонлар тақдирига қанчалик ачинишмасин, қўлларидан ҳеч иш келмайди. Инсон тақдири инсон қўлида, ҳакам измида. Ҳакам эса қонун измида.

Тақдирдан ҳеч ким қочиб қутулолмайди. Яралганидан пешанасига “ёзиб” қўйилган...

...Тут дарахти тагидаги чорпояга Ҳайиттул ая беҳол келиб ўтирди, ёстиққа суянди. Кўйлаги этакларини йиғиштириб, енги билан юзини артганча елпинди. Яккаю ёлғиз ўғли эрталаб онаси билан хайрлашиб чиқиб кетганидан (суд ҳукми билан Ҳазрат Бахронов 5 йилга озодликдан маҳрум этилди) буён унинг ороми йўқ. Тун-кун кўзда ёш, уйқу йўқолган, соғлигининг мазаси қочаяпти. Ишқилиб...

Невараси узатган бир пиёла чойни қўлига оларкан, кўзи пиёладаги шамага тушди-ю, пиёлага тикилганча қотди. Кўзида яна ёш томчилари пайдо бўлди. Илгарилари чойда шундай шама кўринса қувонарди. “Болам, қара, меҳмон келаяпти, меҳмон атою Худо!” дерди. Меҳмоннинг бўйбастини изоҳлаб берарди. Одамни биров сўраб келса, Худо сўради, деб мамнун бўларди. Кейинги йилларда келган “меҳмон”лардан шундай безиллаб, юраги зирқираб, жавдираб қарайдиган бўлди. Яқиндаям бир-иккитаси келиб-кетди. Ўшандан буён эшикдан биров бош суқмайди! Эҳ, қанийди, ҳозир ўзинг кириб кела қолсайдинг, болажоним!..”

— Болам, шу пойтахтга, судларнинг каттасига бир хат ёзсанг, шоядки, инсофга келишса. Қалам, дафтар ол. Айтганимни ёз! — деди она неварасига.

Она неварасига уқтираркан, хаёлан шу хат манзилига тезроқ етиб борди-ю, ўғли эшикдан кулиб кириб келди. Бўйларига гиргиттон бўлиб, бағрига босди. Ажин босган чехраси сал ёришиб, дарвоза томонга боқди. Сўнг яна ўйчан неварасини шошилтирди:

— Ёз, болам, ёз! Мен, “Зарафшон” жамоа хўжалигида кўп йиллар раислик қилиб, охир-оқибат 1986 йил 13 август куни 5 йил озодликдан маҳрум қилинган Ҳазрат Бахроновнинг онасиман. Она учун фарзандининг азият чекиб турганини кўриш қанчалар оғир эканини билсангиз эди... Айниқса, мендек оналарга... 12 фарзанд кўриб, шунинг ўнтасини ерга бердим. Бир қиз, бир ўғилга эга бўлиб қолдим, холос. Энди тириклигимда шуларнинг азобини кўрмай. Ўғлим жиноятчи бўлса эди, мен сизга ялинмасдим. Меън унинг қандайлигини биламан, барча оғир кунларни бирга кўрдик. Болам барчасига чидади, қаноат қилди. Бугунги кунда эса...